

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Панов М.І., Харітонов С.О. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». Юридична Україна. 2019. № 10. С. 13–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_10_4.

Панько Аліна Іванівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Науковий керівник: Ткаченко Ірина

Михайлівна, викладач кафедри

кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Протягом всього часу розвитку кримінального права такі правові інститути як необхідна оборона та крайня необхідність розвивалися пліч-о-пліч. Їхня правова природа характеризується незлочинним характером дій, що зовнішньо підпадають під ознаки складу злочину, проте спрямовані на усунення небезпеки, що загрожує правам і інтересам, що охороняються законом [6, с. 54]. Крайня необхідність та необхідна оборона мають між собою як подібні, так і відмінні риси. Зокрема, науковці зазначають: «Як необхідна оборона, так і крайня необхідність збігаються в таких ознаках: заподіяна шкода і в тому і другому разі є правомірною; і там і там захищаються особисті та громадські інтереси; кожен з цих інститутів є суб'єктивним правом кожної людини». Однак, між ними значно більше відмінних рис.

Загалом, крайню необхідність слід відрізнити від необхідної оборони за такими ознаками:

1) підставою необхідної оборони є суспільно небезпечне посягання людини, що викликає необхідність у його негайному відверненні або припиненні; підстава крайньої необхідності – небезпека, що безпосередньо загрожує правоохоронюваним інтересам, яку не можна усунути в даний обставовці інакше, як заподіянням шкоди [5, с. 88]; Джерелами небезпеки при крайній необхідності частіше за все виступають: стихійні сили природи, дії тварин, якщо вони нападають не по намові людини, фізіологічні процеси в тілі людини (голод, спрага), неправомірна поведінка людини і т.д. При необхідній обороні відсутнє зіткнення правоохоронюваних інтересів, що є обов'язковою умовою ситуації крайньої необхідності. Тобто, підставою відмежування цих кримінально-правових інститутів є

характер і зміст «зовнішнього чинника», на основі якого виникають дані обставини [1, с. 15].

2) при необхідній обороні шкода повинна бути заподіяна лише тому, хто посягає; при крайній необхідності шкода заподіюється правоохоронюваним інтересам держави, суспільства або особи, тобто при необхідній обороні відбувається зіткнення права з не-правом, а при крайній необхідності, навпаки, зіткнення права з правом; До того ж, за необхідної оборони шкода завдається тому, хто посягає, а за крайньої необхідності – інтересам установ, організацій та осіб, здебільшого непричетних до виникнення небезпеки» [4, с. 42].

3) при необхідній обороні заподіяна тому, хто посягає, шкода повинна відповідати небезпеці посягання та обставинці захисту та бути достатньою та допустимою; при крайній необхідності заподіяна шкода повинна бути обов'язково менш значною, ніж шкода відвернена, що випливає з самої правової природи крайньої необхідності [7, с. 13]. Дехто з науковців додає: «При необхідній обороні заподіяння шкоди тому, хто посягає, є одним з кількох можливих засобів уникнути посягання, а при крайній необхідності заподіяння шкоди є єдиним засобом усунення небезпеки. До того ж, завдання шкоди при необхідній обороні не тягне за собою такого правового наслідку, як відшкодування її, а при крайній необхідності заподіяна шкода відповідно до положень Цивільного кодексу України підлягає відшкодуванню» [6, с. 55].

4) перевищення меж необхідної оборони тягне привілейовану відповідальність і лише у випадках, спеціально передбачених в статтях 118 і 124 Кримінального кодексу України, а за перевищення меж крайньої необхідності відповідальність настає на загальній підставі, хоча сам факт такого перевищення розглядається як обставина, що пом'якшує покарання. В доктрині кримінального права розвинена й наступна думка: «Якщо особа могла ухилитися від небезпеки, врятуватися втечею, звернутися по допомогу до інших осіб, але обрала шлях заподіяння шкоди, то такі дії не можна розглядати як вчинені у стані крайньої необхідності. Вчинення злочину за таких умов визнається обставиною, що пом'якшує покарання, оскільки, хоча особа і мала альтернативу вибору, однак її воля була пригнічена волею інших осіб, що значно обмежувало свободу вибору варіанту поведінки. Прийняття рішення про вчинення злочину із обмеженою волею під впливом негативних обставин свідчить про відсутність у винної особи стійких антисоціальних установок та менший ступінь її суспільної небезпечності» [2, с. 186].

На підставі аналізу положень Кримінального кодексу України можна дійти до висновку про те, що існує ще одна спільна риса для інститутів необхідної оборони та крайньої необхідності. Відповідно до ч. 4 ст. 36 – Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди

небезпечності посягання чи обставинці захисту [3]. Відповідно до ч. 3 ст. 39 – Особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці [3]. Тобто законодавець регламентує що в обох випадках можлива ситуація коли особа буде знаходитися в стані сильного душевного хвилювання, тому як і при необхідній обороні так і при крайній необхідності, в такому разі особа не буде підлягати кримінальній відповідальності.

Отже, можна дійти висновку що крайня необхідність та необхідна оборона мають як спільні так і відмінні риси. Розмежування цих інститутів має важливе як теоретичне так і практичне значення для правозастосування. У зв'язку з цим, в доктрині кримінального права обговорюються ознаки, за якими ці правові інститути можна розмежувати.

Список використаних джерел

1. Гехфенбаум Г. М. Крайняя необходимость в уголовном праве : автореферат дис. кандидата юридических наук : 12.00.08 / Ставроп. гос. ун-т. Ставрополь, 2002. 20 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/krainyaya-neobkhodimost-v-ugolovnom-prave>.

2. Іванюк Т.І. Проблеми врахування обставин, що пом'якшують покарання, передбачених ч. 1 ст. 66 Кримінального кодексу України // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. №3(11). С. 183–188. URL: <http://www.disslib.org/obstavyyny-jakipomjakshujut-pokarannja-za-kryminalnym-pravom-ukrayiny.html>.

3. Кримінальний Кодекс України: від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Кумановський М. В. Характеристика деяких обставин, що виключають злочинність діяння / М. В. Кумановський, А. Р. Кузьмін // Публічне право. 2018. № 1. С. 38–44. URL: <https://www.publichnepravo.com.ua/files/29/5.pdf>.

5. Литвиненко М. В. Кримінально-правова характеристика крайньої необхідності / М.В. Литвиненко, О. Ю. Наталіч // Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету : тези доповідей, Суми, 20.04.2011 / Відп. за вип.: С. І. Дегтярьов, В. І. Горевий. Суми : СумДУ, 2011. С. 87–91. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24324>.

6. Мошенець Д. М. Співвідношення необхідної оборони та крайньої необхідності. Митна справа. 2013. № Спец. вип. С. 53–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_Spets.vip._12.

7. Мусаев М. Ш. Крайняя необходимость как одно из обстоятельств исключающих преступность деяния // Уголовная политика современного государства. 2006 г., С. 12–14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/krainyaya-neobhodimost-kak-odno-iz-obstoyatelstv-isklyuchayuschee-prestupnoe-deyanie>.